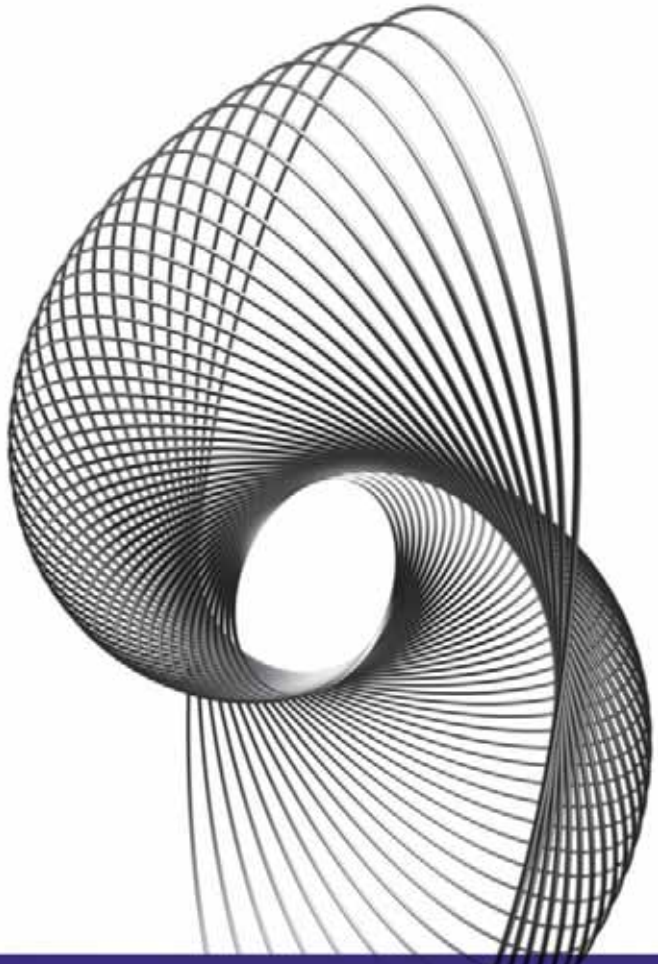
Steinar Fredriksen

LOVBRUDD, SKYLD OG STRAFF

Hovedlinjer i alminnelig strafferett

GYLDENDAL
JURIDISK

STEINAR FREDRIKSEN

LOVBRUDD, SKYLD OG STRAFF

HOVEDLINJER I ALMINNELIG STRAFFERETT

GYLDENDAL
JURIDISK

© Gyldendal Norsk Forlag AS 2016
1. utgave, 1. opplag 2016

ISBN 978-82-05-49330-8
Omslagsdesign: Kristin Berg Johnsen
Layout: Laboremus Oslo AS
Sats: Laboremus Oslo AS
Brødtekst: Minion Pro 10,5/15 pkt

Alle henvendelser om boken kan rettes til

Gyldendal Juridisk
Postboks 6730 St. Olavs plass
0130 Oslo

www.gyldendal.no/juridisk
juridisk@gyldendal.no

Det må ikke kopieres fra denne boken i strid med åndsverkloven eller avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Forord

Siktemålet med denne boken er å gi en grunnleggende innføring i den alminnelige strafferettens hovedlinjer. Den er primært skrevet med tanke på at den skal fylle funksjonen som pensumlitteratur i emnet ved Politihøgskolens bachelorutdanning. Boken vil imidlertid kunne være til nytte også for andre grupper, f.eks. studenter ved andre læresteder som har behov for grunnleggende kunnskap om strafferett. Tatt i betraktning at straffeloven av 2005 trådte i kraft forholdsvis nylig, vil den også være nyttig for ferdig utdannede polititjenestepersoner som ønsker å oppdatere sine strafferettskunnskaper i lys av den nye loven. Boken kan også fylle en funksjon som innføringsbok, eller som grunnlag for repetisjon av den alminnelige strafferettens hovedlinjer, for jusstudenter.

Under skriveprosessen har jeg vært så heldig at min kollega høyskolelektor Gerd Magnus har tatt seg tid til å lese og kommentere manuskriptutkastet i sin helhet, mens min tidligere kollega Turid Helmert har lest og kommentert utkast til et betydelig antall kapitler. Jeg retter en stor takk til dem begge for deres innsats, som har bidratt til forbedringer på mange punkter. De feil og mangler som sikkert fortsatt er å finne i teksten, må jeg selv bære det hele og fulle ansvar.

Under arbeidet med boken har jeg hatt et meget godt og hyggelig samarbeid med Gyldendal Juridisk, hvor jeg i første rekke har hatt kontakt med redaktør Ida Vibeke Kyhring. Jeg takker også henne, og alle andre i forlaget som har bidratt til realiseringen av dette prosjektet.

Takk også til min arbeidsgiver, Politihøgskolen, som har sørget for å legge min arbeidshverdag til rette på en slik måte at det ble mulig å skrive denne boken.

Til slutt vil jeg takke personalet ved Politihøgskolens bibliotek for at de også denne gangen har gitt uunnværlig bistand under skriveprosessen.

Oslo, 1. april 2016
Steinar Fredriksen

Innhold

ALMINNELIG OG SPESIELL STRAFFERETT 17

DEL I INNLEDNING 19

KAPITTEL 1 GENERELT OM STRAFF OG STRAFFERETT 20
1.1 Samfunn, regler, straff og strafferett 20
1.2 Straffens formål og virkninger 22
1.2.1 Generelt om straffens formål 22
1.2.2 Særlig om straffens individualpreventive virkning 23
1.2.3 Særlig om straffens allmennpreventive virkning 24
1.3 Strafferettens plass i rettssystemet – strafferettssystemet 25
1.4 Hvilke lovbrudd skal være straffbare? Skadefølgeprinsippet 27
1.5 Politiet og strafferetten 29

KAPITTEL 2 STRAFFELOVGIVNINGEN 31
2.1 Generelt om straffelovgivningen 31
2.2 Noen sentrale begreper: paragraf, straffebestemmelse, straffebud og regel 32
2.3 To måter å inndele straffebestemmelser på 33
2.3.1 Inndeling etter kriteriet «bestemmelsenes plassering i straffelovgivningen»: straffeloven og spesiallovgivningen 33
2.3.2 Inndeling etter kriteriet «fellesregulering kontra spesialregulering»: alminnelig og spesiell strafferett 35
2.4 Nærmere om straffebud 35
2.4.1 Norm og straffetrussel 35
2.4.2 Lovbrudd og straffbar handling 37

2.4.3 Inndeling av straffebudene etter gjerningsinnholdet: handlingsstraffebud og følgestraffebud 37
2.5 Legaldefinisjoner 39
2.6 Straffelovgivningens virkeområde i tid og rom 40
2.6.1 Virkeområdet i tid: Hvilken straffelovgivning skal forholdet bedømmes etter? 40
2.6.2 Virkeområdet i rom: På hvilket geografisk område gjelder norsk straffelovgivning? 42

KAPITTEL 3 STRAFFERETTENS INTERNASJONALISERING 43
3.1 Oversikt 43
3.2 Den internasjonale strafferetten 45
3.2.1 Utviklingen av den internasjonale strafferetten 45
3.2.2 Innvirkningen på norsk strafferett 46
3.3 Den transnasjonale strafferetten 46
3.3.1 Utviklingen av den transnasjonale strafferetten 46
3.3.2 Innvirkningen på norsk strafferett 47
3.4 EU-strafferetten 48
3.4.1 Utviklingen av EU-strafferetten 48
3.4.2 Innvirkningen på norsk strafferett 48

DEL II STRAFFERETTENS ANSVARSLÆRE 51

KAPITTEL 4 OBJEKTIVE OG SUBJEKTIVE VILKÅR FOR STRAFF: DE FIRE STRAFFBARHETSVILKÅRENE 53
4.1 Generelt 53
4.2 Straffbarhetsvilkår nr. 1: Handlingen må rammes av normen i et straffebud 54
4.3 Straffbarhetsvilkår nr. 2: Gjerningspersonen må ha utvist den skyld straffebudet krever 54
4.4 Straffbarhetsvilkår nr. 3: Gjerningspersonen må være strafferettslig tilregnelig 54
4.5 Straffbarhetsvilkår nr. 4: Det må ikke foreligge noen objektiv straffrihetsgrunn 55
4.6 Hvordan de fire straffbarhetsvilkårene gjør seg gjeldende i den konkrete straffesak 55
4.7 Objektive og subjektive straffbarhetsvilkår i de enkelte straffebud 56

KAPITTEL 5 KRAVET OM AT HANDLINGEN MÅ RAMMES AV NORMEN I ET STRAFFEBUD 58
5.1 Hvorfor straff er betinget av at normen i et straffebud er overtrådt – legalitetsprinsippet 58
5.1.1 Legalitetsprinsippets forankring i Grunnloven og straffeloven .. 58
5.1.2 Legalitetsprinsippet og forvaltningens adgang til å gi straffebestemmelser 59
5.1.3 Legalitetsprinsippet og Stortinget – klarhetskravet 60
5.1.4 Legalitetsprinsippet og domstolene – analogiforbudet 61
5.1.5 Forbudet mot at lover gis tilbakevirkende kraft 61
5.2 Årsakssammenheng og påregnelighet 62
5.2.1 Årsakssammenheng 62
5.2.2 Påregnelighet 63
5.3 Fullbyrdet handling, forsøk og medvirkning 64

KAPITTEL 6 SKYLD SOM VILKÅR FOR STRAFF 65
6.1 Hvorfor er skyld hos gjerningspersonen et vilkår for straff? 65
6.2 De to hovedformer for skyld: forsett og uaktsomhet 66
6.3 Forsett 67
6.3.1 Hva forsettet skal dekke. Dekningsprinsippet 67
6.3.2 Tre varianter av forsett, jf. strl. § 22 første ledd 69
6.3.2.1 Introduksjon 69
6.3.2.2 Hensiktsforsett 70
6.3.2.3 Visshets- og sannsynlighetsforsett 72
6.3.2.4 Eventuelt forsett 75
6.3.3 Særlig om det kvalifiserte forsett: hensikt og overlegg 76
6.3.4 Er forsett et spørsmål om «viten og vilje»? 77
6.3.5 Skillet mellom faktisk og rettslig uvitenhet 79
6.3.5.1 Faktisk uvitenhet 79
6.3.5.2 Rettslig uvitenhet 79
6.3.6 Forsett og rus 81
6.3.6.1 Fingering av forsett ved selvforskyldt rus 81
6.3.6.2 Når er rusen selvforskyldt? 82
6.3.6.3 Særlig om atypisk rus 82
6.3.7 Beviset for forsett 83
6.4 Uaktsomhet 85
6.4.1 Simpel og grov uaktsomhet 85
6.4.2 Aktsomhetsvurderingen 86
6.4.2.1 Generelt om aktsomhetsvurderingens innhold 86
6.4.2.2 Nærmere om den objektive normen for forsvarlig opptreden 86

6.4.2.3 Nærmere om vurderingen av om det er grunnlag for bebreidelse 87
6.4.3 Eksempel på en aktsomhetsvurdering: Rt. 1994 s. 770 88
6.4.4 Bevisst og ubevisst uaktsomhet 90
6.4.5 Uaktsomhet og rus 91
6.4.6 Om anvendelse av dekningsprinsippet ved uaktsomhet 92
6.4.6.1 Generelt om dekningsprinsippet ved uaktsomhet 92
6.4.6.2 Dekningsprinsippet og kravet om påregnelighet 93
6.4.6.3 Et eksempel fra rettspraksis på anvendelse av dekningsprinsippet ved uaktsomhet 94
6.5 Forsettlige handlinger som får uforsettlige følger 95

KAPITTEL 7 VILKÅRET OM STRAFFERETTSLIG TILREGNELIGHET 98
7.1 Tilregnelighetsbegrepet – rettslig og faktisk tilregnelighet 98
7.2 Gjerningspersonen var under 15 år 100
7.3 Gjerningspersonen var psykotisk 100
7.4 Gjerningspersonen var psykisk utviklingshemmet i høy grad 102
7.5 Gjerningspersonen hadde en sterk bevissthetsforstyrrelse 102
7.6 Sterke bevissthetsforstyrrelser og psykoser som er en følge av selvforskyldt rus 103

KAPITTEL 8 STRAFFBART FORSØK 105
8.1 Hjemmelen for forsøkets straffbarhet, jf. strl. § 16 første ledd 105
8.2 Hvorfor er forsøk straffbart? 106
8.3 Forsøkets subjektive side 107
8.3.1 Innledning 107
8.3.2 Kravet om fullbyrdelsesforsett 108
8.3.3 Uaktsomhet kan ikke lede til straff for forsøk 109
8.4 Forsøkets objektive side: den øvre og nedre grense for forsøk 109
8.4.1 Forsøkets øvre grense: grensen mot fullbyrdelse 109
8.4.2 Forsøkets nedre grense: «foretar noe som leder direkte mot utføringen» 110
8.5 Utjenlig forsøk 114
8.6 Straffebud der den fullbyrdete handlingen er en forberedelses- eller forsøkshandling 115
8.7 Straffriende tilbaketreden fra forsøk 115

KAPITTEL 9 STRAFFBAR MEDVIRKNING 117
9.1 Generelt om straffbar medvirkning 117
9.2 Samvirke om utførelse av lovbrudd: fellesvirke eller medvirkning? 118

9.3 Nærmere om kravet til samvirke mellom medvirker og gjerningsperson 120
9.4 Nærmere om fysisk medvirkning, psykisk medvirkning og passiv medvirkning 121
9.4.1 Fysisk medvirkning 121
9.4.2 Psykisk medvirkning 123
9.4.3 Passiv medvirkning 124
9.5 Skyldkravet ved medvirkning 126
9.5.1 Straffeloven § 21 gjelder også ved medvirkning 126
9.5.2 Hva medvirkerens forsett må dekke 126
9.5.3 Nærmere om uaktsom medvirkning 127
9.6 Hovedmann og medvirker bedømmes hver for seg 128
9.7 Grensen mellom medvirkning og etterfølgende bistand 129

KAPITTEL 10 SAMMENSTØT AV LOVBRUDD (KONKURRENS) 131
10.1 Introduksjon – realkonkurrens og idealkonkurrens 131
10.2 Konkurrensspørsmålets betydning 132
10.3 Konkurrensspørsmålet kan være avgjort i det enkelte straffebud 133
10.4 Utgangspunktet når konkurrensspørsmålet ikke er regulert i lov: Grensen mellom ett og flere lovbrudd beror på skjønn 134
10.5 Nærmere om realkonkurrens 135
10.5.1 Realkonkurrens eller fortsatt straffbart forhold? 135
10.5.2 Realkonkurrens eller konsumpsjon? 136
10.6 Nærmere om idealkonkurrens 137

KAPITTEL 11 STRAFFRIHETSGRUNNER 139
11.1 Innledning 139
11.1.1 Hva straffrihetsgrunner er 139
11.1.2 Generelle og spesielle straffrihetsgrunner 140
11.1.3 Lovfestede og ulovfestede straffrihetsgrunner 140
11.1.4 Kort om noen konsekvenser av at det foreligger en straffrihetsgrunn 141
11.1.5 Kort om fremstillingen videre 142
11.2 Nødrett 142
11.2.1 Introduksjon 142
11.2.2 Nødrettssituasjonen 143
11.2.2.1 «Fare for skade» på «liv, helse, eiendom eller annen interesse» 143
11.2.2.2 «Ikke kan avverges på annen rimelig måte» 145
11.2.3 Nødrettshandlingen 145
11.2.4 Kravet om forholdsmessighet 145
11.2.5 Overskridelse av grensene for nødrett 146

11.3 Nødverge 147
11.3.1 Introduksjon 147
11.3.2 Nødvergesituasjonen 147
11.3.2.1 «Angrep» 147
11.3.2.2 «Ulovlig» 148
11.3.2.3 Angrepet må ikke være avsluttet 149
11.3.3 Nødvergehandlingen 149
11.3.3.1 «For å avverge» 149
11.3.3.2 «Ikke går lenger enn nødvendig» 151
11.3.3.3 «Ikke går utenfor hva som er forsvarlig» 151
11.3.4 Overskridelse av grensene for nødverge 152
11.3.5 Særlig om nødverge mot handlinger begått av offentlige myndigheter, jf. § 18 tredje ledd 152
11.3.6 Særlig om straffrihet ved pågripelse mv., jf. § 18 annet ledd 154
11.4 Lovlig selvtekt 155
11.4.1 Generelt om selvtekt som straffrihetsgrunn 155
11.4.2 Vilkårene for lovlig selvtekt i strl. § 19 155
11.4.3 Overskridelse av grensene for lovlig selvtekt 157
11.5 Samtykke 157
11.5.1 Generelt om samtykkets betydning for om straffbart forhold foreligger 157
11.5.2 Voldslovbrudd 158
11.5.3 Tvang og frihetsberøvelse 158
11.5.4 Seksuallovbrudd 159
11.5.5 Formueskrenkelser 159
11.5.6 Generelle krav til et straffriende samtykke 160

KAPITTEL 12 FORETAKSSTRAFF 161
12.1 Innledning 161
12.2 Vilkårene for å ilegge foretaksstraff, jf. strl. § 27 første ledd 163
12.2.1 Overtredelse av et straffebud 163
12.2.2 Skyld og tilregnelighet kreves ikke 164
12.2.3 Lovbruddet må være begått av noen som handlet «på vegne av» foretaket 165
12.3 Momenter ved avgjørelsen av om foretaksstraff skal ilegges, jf. strl. § 28 166

KAPITTEL 13 STRAFFANSVARETS BORTFALL VED FORELDELSE 167
13.1 Innledning 167
13.2 Foreldelsesfristens lengde 168
13.3 Foreldelsesfristens starttidspunkt 169
13.4 Avbrytelse av foreldelsen 171

13.5 Straffansvar som ikke foreldes 172
13.6 Særlig om foreldelse av inndragningsansvar og av ilagt straffansvar 173

DEL III STRAFFERETTENS REAKSJONSLÆRE 175

KAPITTEL 14 OVERSIKT OVER DE STRAFFERETTSLIGE REAKSJONENE 177

14.1 Innledning 177
14.2 Straff 178
14.3 Andre strafferettslige reaksjoner 178

KAPITTEL 15 STRAFFARTENE 180

15.1 Fengselsstraff 180
15.1.1 Hjemmelen for bruk av fengselsstraff 180
15.1.2 Minstestraff og lengstestraff 180
15.1.3 Utmåling i dager, måneder og år 181
15.1.4 Kombinasjon av fengsel og andre straffarter 181
15.1.5 Begrenset adgang til bruk av fengsel når gjerningspersonen er under 18 år 182
15.1.6 Betinget fengsel – fullbyrdingsutsettelse 183
15.2 Forvaring 185
15.2.1 Generelt 185
15.2.2 Vilkårene for forvaring 185
15.2.3 Minstetid og lengstetid 186
15.2.4 Prøveløslatelse 186
15.3 Samfunnsstraff 187
15.3.1 Innledning 187
15.3.2 Vilkårene for å idømme samfunnsstraff 187
15.3.3 Samfunnsstraffens innhold 189
15.3.4 Brudd på vilkår for samfunnsstraff 189
15.4 Ungdomsstraff, ungdomsoppfølging og oppfølging i konfliktråd 190
15.4.1 Generelt om ungdomsstraff, ungdomsoppfølging og oppfølging i konfliktråd 190
15.4.2 Nærmere om ungdomsstraff og ungdomsoppfølging 191
15.4.2.1 Vilkår for å idømme ungdomsstraff 191
15.4.2.2 Gjennomføringstid og subsidiær fengselsstraff ved ungdomsstraff 192
15.4.2.3 Vilkår for å ilegge eller idømme ungdomsoppfølging . 192
15.4.2.4 Innholdet i ungdomsstraff og ungdomsoppfølging 193
15.4.2.5 Vilkårsbrudd ved ungdomsstraff og ungdomsoppfølging 193
15.4.3 Kort om oppfølging i konfliktråd 194

15.5 Bot 194
15.5.1 Generelt 194
15.5.2 Utmåling av bøtestraff 195
15.5.3 Betinget bot for lovbrytere under 18 år 197
15.5.4 Subsidiær fengselsstraff 197
15.6 Rettighetstap 198
15.6.1 Innledning 198
15.6.2 Tap av retten til stilling mv. 199
15.6.3 Kontaktforbud 199
15.6.4 Rettighetstapets varighet 200

KAPITTEL 16 STRAFFUTMÅLING 201
16.1 Generelt om straffutmåling 201
16.1.1 De rettslige rammer for straffutmålingen 201
16.1.2 Skjerpende og formildende omstendigheter innenfor lovens rammer 202
16.1.3 Gjelder det et skyldkrav for å legge vekt på skjerpende omstendigheter? 202
16.1.4 Fravikelse av lovens strafferammer 203
16.1.5 Etterforskning vedrørende skjerpende og formildende omstendigheter 203
16.2 Skjerpende omstendigheter innenfor lovens strafferammer, jf. § 77 204
16.3 Formildende omstendigheter innenfor lovens strafferammer, jf. § 78 .. 207
16.4 Fastsetting av fengselsstraff ut over lengstestraffen, jf. § 79 211
16.4.1 Generelt 211
16.4.2 Forhøyelse på grunn av konkurrens 211
16.4.3 Forhøyelse på grunn av gjentakelse 212
16.4.4 Forhøyelse på grunn av at lovbruddet er begått som ledd i aktivitetene til en organisert kriminell gruppe 212
16.5 Fastsetting av straff under minstestraffen eller til en mildere straffart, jf. § 80, og straffritak, jf. § 81 215
16.6 Fradrag i straffen for utholdt frihetsberøvelse – «varetektsfradrag» 216

KAPITTEL 17 STRAFFERETTSLIGE REAKSJONER SOM IKKE ER STRAFF 218
17.1 Innledning 218
17.2 Overføring til tvungent psykisk helsevern 218
17.2.1 Generelt 218
17.2.2 Vilkårene for tvungent psykisk helsevern 219
17.2.3 Overføring til anstalt under kriminalomsorgen 220
17.3 Overføring til tvungen omsorg 221
17.4 Opphør av tvungent psykisk helsevern og tvungen omsorg 222

17.5 Inndragning 222
17.5.1 Generelt 222
17.5.2 Inndragning av utbytte 223
17.5.3 Utvidet inndragning 225
17.5.4 Inndragning av produktet av, gjenstanden for og redskapet til en straffbar handling 227
17.5.5 Forebyggende inndragning 230
17.5.6 Hvem inndragning kan skje overfor 231
17.5.7 Særlig om adgangen til forenklet inndragningsprosedyre etter straffeprosessloven § 214 a 232

DEL IV AVSLUTNING – NOEN SÆRSKILTE EMNER 235

KAPITTEL 18 GJENNOMFØRING AV FENGSELSSTRAFF OG FORVARINGSSTRAFF – NOEN HOVEDPUNKTER 237
18.1 Innledning – generelt om gjennomføring av straff 237
18.2 Innkalling til gjennomføring av fengselsstraff og forvaringsstraff 238
18.3 Formene for gjennomføring av fengselsstraff 239
18.4 Fengselsstraffens innhold 241
18.5 Løslatelse fra gjennomføring av fengselsstraff 242
18.6 Gjennomføring av forvaringsstraff 243

KAPITTEL 19 REAKSJONSREGISTER OG POLITIATTEST 245
19.1 Innledning 245
19.2 Reaksjonsregisteret 245
19.3 Politiattest 247
19.3.1 Når politiattest kan utstedes 247
19.3.2 Hva en politiattest skal inneholde 249

LITTERATUR 252

LOVREGISTER 255

DOMSREGISTER 261

STIKKORD 264

INTRODUKSJON

Alminnelig og spesiell strafferett

Denne boken handler om alminnelig strafferett. Alminnelig strafferett er de reglene i strafferetten som gjelder for alle straffbare forhold, uansett hva de går ut på. Den alminnelige strafferetten kommer til anvendelse enten saken handler om tyveri, drap, korrupsjon, ulovlig jakt og fiske, eller en hvilken som helst annen handling som etter loven er straffbar. Den kommer også til anvendelse uavhengig av om det straffbare forholdet er regulert i straffeloven eller i en annen lov som hjemler bruk av straff.

Alminnelig strafferett er den ene av to deler som til sammen utgjør den delen av rettssystemet som kalles strafferett. De enkelte straffebud som beskriver de straffbare handlingene, som f.eks. tyveri, drap, korrupsjon osv., utgjør den andre delen. Denne delen av strafferetten kalles spesiell strafferett. Innholdet i den spesielle strafferetten kan illustreres på følgende måte: Når man skal avgjøre om noen har fremsatt en straffbar trussel, må man ta for seg vilkårene i straffeloven (strl.) § 263, tolke disse, og undersøke om innholdet i straffebudets vilkår er oppfylt. Man må finne ut om noen har truet med «straffbar atferd», hvordan denne trusselen eventuelt ble fremsatt («i ord eller handling»), og om trusselen var «egnet til å fremkalle alvorlig frykt».

Undersøkelsen av om straffebudets vilkår er oppfylt, gir ikke svar på alt vi trenger å vite for å avgjøre om noe straffbart har skjedd. Her kommer den alminnelige strafferetten inn. For å kunne straffes må den som har fremsatt trusselen ha utvist den nødvendige skyld og vært strafferettslig tilregnelig. Hvilke skyldformer som finnes i strafferetten, og hva som ligger i de forskjellige

skyldformene, er spørsmål som behandles i den alminnelige strafferetten. Det samme gjør tilregnelighetskravet. Det er ikke bare fullbyrdete overtredelser av straffebud som er straffbare. Også den som forsøker å overtre straffebudet, kan straffes. Hva som skal til for at straffbart forsøk foreligger, omhandles i den alminnelige strafferett. På samme måte er det regler i den alminnelige strafferett som avgjør når det er straffbart å gi et bidrag til at en annen utfører en straffbar handling. Dette reguleres i medvirkningslæren i den alminnelige strafferetten. Ytterligere et tema fra den alminnelige strafferetten er spørsmålet om det forelå noen straffrihetsgrunn, som f.eks. nødrett eller nødverge, da den i utgangspunktet straffbare handlingen ble foretatt.

Det er, som man vil forstå, et meget nært samspill mellom den alminnelige og den spesielle strafferetten. Et straffebud må alltid sees i sammenheng med den alminnelige strafferettens generelle regler om straffansvar.

De eksemplene på problemstillinger fra alminnelig strafferett som så langt er nevnt, er hentet fra strafferettens ansvarslære, dvs. reglene om hva som skal til for å pådra seg straffansvar. Blant fellesreglene i den alminnelige strafferetten finnes også reglene om strafferettens reaksjonslære. Hvilke typer straff loven gir adgang til å bruke, hva det skal legges vekt på når straffen skal utmåles, og hvilke andre reaksjoner enn straff som kan ilegges i forbindelse med en straffesak, er de sentrale spørsmålene i denne delen av den alminnelige strafferetten.

I denne boken skal vi først behandle noen grunnleggende spørsmål om hva straff og strafferett er, og se på hvordan straffelovgivningen er innrettet mv. (del I). Deretter behandles den alminnelige strafferettens regler om ansvarslæren (del II), før vi går over til å omtale reaksjonslæren (del III). Avslutningsvis behandles noen spørsmål som ikke gjelder strafferett i snever forstand, men som likevel står sentralt i det vi kan kalle strafferettssystemet (del IV).

DEL I

Innledning

KAPITTEL 1

Generelt om straff og strafferett

1.1 Samfunn, regler, straff og strafferett

Alle samfunn er avhengige av å ha et sett av rettsregler som bestemmer hvilken atferd som er uakseptabel og forbudt i det aktuelle samfunnet, og hvilken atferd som skal være påbudt, dvs. rettsregler om hvilke plikter og rettigheter som skal eksistere i samfunnet. Det må for det første være regler om individers plikter og rettigheter overfor hverandre. Et eksempel kan være regler om individets rett til respekt for sin fysiske integritet og om plikt for andre til å respektere denne retten. Et annet eksempel er individets rett til eierposisjoner til materielle goder, og andres plikt til å respektere eiendomsretten. Som et tredje eksempel kan nevnes individenes rett til å *skaffe seg* goder av ulike slag gjennom kontraktsinngåelser, og den andre kontraktspartens plikt til å respektere kontrakter som er inngått, f.eks. ved å levere varen det er betalt for. For det andre må det, i alle fall i moderne demokratiske samfunn, være regler om plikt- og rettighetsposisjoner mellom individer og myndighetsorganer, f.eks. om individenes plikt til å betale skatt av sine inntekter til stat og kommune og om statens og kommunenes plikt til å sørge for ulike velferdsordninger.

Selve det at rettsregler *eksisterer*, er som oftest ikke nok til å sikre samfunnets behov for ordnede og trygge forhold. Samfunnet må også være slik innrettet at brudd på reglene får konsekvenser. I mange tilfeller er det høy grad av sammenfall mellom reglenes innhold og den atferd mennesker uansett er tilbøyelige til å ha. De fleste vil f.eks. avstå fra drap og tyveri, uavhengig av hva rettsreglene måtte si om dette. Men alle avstår ikke, og når brudd først skjer, ville reglene